

**МУЗЕЙ ГЕНОЦИДУ «ТЕРИТОРІЯ ПАМ'ЯТІ»
УКРАЇНСЬКА АСОЦІАЦІЯ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА
ФОНД ПІДТРИМКИ ФУНДАМЕНТАЛЬНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ
ДЕРЖАВНИЙ ЗАКЛАД
«ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ К. Д. УШИНСЬКОГО»;
ЛОС-АНДЖЕЛЕСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ (LOS ANGELES UNIVERSITY)
(USA);
АРІЄЛЬСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ (ARIEL UNIVERSITY CENTER OF
SAMARIA) (ISRAEL);
ЗАХІДНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ТІМІШОАРИ (WESTERN UNIVERSITY
OF TIMISOARA) (ROMANIA)**

МАТЕРІАЛИ

**Міжнародної науково-практичної конференції
«ПРОБЛЕМА ГЕНОЦИДУ: ВИКЛИКИ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА»**

(Одеса, 23-24 січня 2025 року)

УДК:

Проблема геноциду: виклики сучасного суспільства. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Одеса, 23-24 січня 2025 р.) 88 с.

Рецензенти:

Готинян Віталія Віталіївна – доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри культурології Одеського національного університету імені І. І. Мечнікова

Наумкіна Світлана Михайлівна - доктор політичних наук, професор, завідувач кафедри політичних наук і права ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

Збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції «Проблема геноциду: виклики сучасного суспільства» вміщує матеріали, які досліджують концепцію геноциду в творах Рафаля Лемкіна: філософське та правове підґрунтя; культурний геноцид: від доктрини до відповідальності; геноциди ХХ століття та їх вплив на генезу моральних складових людства; геноцидальні практики Російської імперії і їх доктринальне підґрунтя; вплив рішень міжнародних кримінальних трибуналів на колективну пам'ять щодо геноцидів; меморіалізація пам'яті жертв геноцидів; геноцидальний вимір агресії Росії проти України. Рекомендовано для науковців, педагогів, докторантів, аспірантів, студентів.

Ухвалено до друку та розповсюдження мережею інтернет вченою радою Державного закладу «Південноукраїнський державний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» (протокол № 12 від 27 березня 2025 р.)

«Проблема геноциду: виклики сучасного суспільства»

23-24 січня 2025 року

ОРГКОМІТЕТ КОНФЕРЕНЦІЇ

Голова:

А. В. Красножон – ректор Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», доктор історичних наук, професор.

Заступники голови:

Копусь Ольга Антонівна – перший проректор з навчальної та науково-педагогічної роботи Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», доктор педагогічних наук, професор.

Музиченко Ганна В'ячеславівна – проректор з наукової роботи Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», доктор політичних наук, професор.

Борінштейн Євген Русланович – доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського».

Козленко Павло Юхимович – голова правління Громадської організації «Одеський центр дослідження Голокосту»

зображується як «агресор», який «загрожує Росії», що виправдовує російське вторгнення та злочини на окупованих територіях. Геноцидна риторика є частиною офіційної ідеології та підтримується як на державному рівні, так і через культурні та освітні ініціативи (наприклад, зміни шкільних програм). Геноцидна комунікація використовується для деморалізації українського населення, виправдання терору проти цивільних і створення умов для подальшої ескалації насильства.

Російська геноцидна комунікація є серйозним викликом для міжнародної спільноти, оскільки вона створює передумови для продовження агресії та порушує базові принципи прав людини. Її документування є важливим для подальшого судового переслідування воєнних злочинів росіян.

Отже, геноцидна комунікація – це ключовий компонент механізмів масового насильства, і її вивчення є важливим для розробки стратегій запобігання геноцидам та захисту прав людини. Вона є системним викликом, що загрожує базовим правам людини, миру та безпеці. У відповідь ми пропонуємо застосовувати етику відповідальності, що пропонує багаторівневий підхід до протидії геноцидній комунікації, акцентуючи увагу на попередженні наслідків, захисті людської гідності та об'єднанні зусиль громадянського суспільства, держави та міжнародної спільноти. Цей підхід не лише запобігає поширенню ненависті, а й створює передумови для побудови стійкого та етичного суспільства.

Єршова-Бабенко Ірина Вікторівна – доктор філософських наук, професор кафедри менеджменту та інноваційних технологій соціокультурної діяльності Український державний університет імені Михайла Драгоманова, академік Академії інформатизації ООН.

КУЛЬТУРНИЙ ГЕНОЦИД ТА ЙОГО НАСЛІДКИ ДЛЯ ОСОБИСТОСТІ – КУЛЬТУРНО-ОСОБИСТІСНИЙ ГЕНОЦИД

Слова Кеплера не випадково винесені в епілог даної публікації. Наука сотні років ставила завдання досліджувати зовнішній світ, а не людину. Кеплер вперше сформулював закони руху сонячної системи, шукав раціональний порядок і знайшов його в цьому масштабі, тобто в масштабі дослідження зовнішнього світу. Але це не масштаб людини.

Через 400 років після Кеплера дослідник ХХ ст. Симон Ельєвич Шноль – біохімік протягом 60 років шукав «порядок», поступово збільшуючи масштаб від лабораторії до Всесвіту, і знайшов його, тобто причину різних експериментальних результатів у лабораторії. Але це також не масштаб людини.

Виходячи з вищевикладеного стає зрозумілим, що не випадково мій вчитель – фізико-хімік, лауреат нобелівської премії 1977 року за відкриття в галузі хімії Ілля Романович Пригожин, наголошував у 70-х рр. ХХ ст, що наука понад 300 років вивчає Природу, але без людини і тому потрібна нова картина світу, яка включає людину як діалог людини з Природою.

Керуючись цим наприкінці 80-х я і зайнялася дослідженням саме людини, її особистості, психіки, мозку, свідомості, пам'яті та дійшла висновку, що людину виражає їх єдність, але немає науки і немає методології, які б вивчали людину з цих позицій.

Спочатку мій пошук охоплював масштаб індивідуальної особистої психіки, збільшуючи масштаб досліджень спочатку по горизонталі, тобто додавши мозок та складові психіки її рівні, які виділяються сучасною наукою. Потім збільшуючи по вертикалі й у часі і нарешті з'явився масштаб гіперполя свідомості, свідомості як ще однієї фундаментальної сили взаємодії у природі.

Мені шкода, але наука, як і раніше, вивчає не людину, а, з одного боку, Природу, наприклад, проблеми геоекономіки, а з іншого – штучного інтелекту, якого, доречі, немає, тому що це є набір високошвидкісних алгоритмів, які створюють ілюзію та називають її ШІ. Чи не здається вам, що це дуже нагадує гру в мальовані картинки в блокноті і коли ми швидко гортаємо сторінки, то виникає ілюзія руху фігур з картинок, тобто мультик?

На мій погляд результатом такої багатовікової історії і стала трагедія людини — її знищення різними шляхами в різних аспектах її існування: біологічному, геосоціальному, культурологічному, особистісному. Свого часу Рафаель Лемкін виділив три види геноциду – національний, економічний та військовий. Але зверніть увагу, що і тут немає індивідуальної людини, її особистості, хоча вихідна ідея Лемкіна пов'язана саме з людиною, її життям, її існуванням.

В іншій термінології існують 3 історично вихідні рівні геноциду: геноцид нації, геноцид національної культури, культурно-особистісний геноцид.

Ми будемо розглядати третій із названих.

Тобто культурний геноцид чи культурно-особистісний та його наслідки для особистості. Почнемо з прикладу, який поки що добре всім знайомий, тому що відноситься до недавнього минулого багатьох з нас. Ми маємо на увазі розпад СРСР, 90-ті. ХХ ст. То є час, коли для багатьох людей завалилися їх особисті цінності, прищеплені багатонаціональною культурою цієї країни, що існувала в ХХ ст. Виділимо їх як особливі. Отже ми приходимо до поняття особистісні цінності та культурний геноцид на цьому рівні, в масштабі особистості, окремо взятої людини.

Чому саме такий зріз заслуговує на наш погляд уваги? У нашому особистісному сприйнятті сьогодення ситуація дуже близька до ситуації 90-х років. Минуло 35 років. А з методології відомі дослідження широкого кола фахівців — американських, англійських, європейських та радянських, які вираховували існування часових закономірностей у житті інформаційних процесів. В публікаціях другої половини ХХ ст. повідомлялося, що є періоди (цикли) становлення структур. Ці періоди подібні за моделлю та за термінами як в інформації, економіці, бізнесі так і в культурі, в структурі цінностей особистості, її індивідуального становлення та розвитку. Тобто йдеться про формування людини, її особистості протягом життя. І один із виділених в науці періодів (циклів) якраз становить 35±5 років. Середня тривалість життя людини 70 років. Структура цінностей особистості формується дуже повільно,

але й руйнується в останню чергу.

Зазвичай прийнято розглядати вектор розвитку. Але давайте подивимося на питання про структуру цінностей особистості з іншого боку. Нам довелося кілька десятиків років займатися реабілітацією важких посттравматичних станів, у тому числі й особистісних, тобто не лише рухових. І виявилось, що коли людина усвідомлює втрату всієї структури особистісних цінностей, з якими вона жила, зростала, навчалася, ставала кимось, фахівцем, батьком, чоловіком тощо, то тоді виявилось, що не тільки її особистість чи психіка схильні до травмування. Досвід демонструє, що і тіло людини під впливом мозкових імпульсів, команд, станів відмовляється жити, виконувати програму життя. Такі імпульси породжуються усвідомленням загублених цінностей. Наприклад, як розпад СРСР для деяких особистостей. Часто це набуває форми інсульту, що відбувається, «здавалось би на рівному місті». Також це може набувати форму інфаркту, раку, деменції, тобто тотальних невмотивованих попередньою хворобою лавиноподібних захворювань. У 90-х, наприклад, це добре видно на рівні статистики.

Далі ми звертаємо увагу на те, що існують розпади структур різного типу: розпад СРСР, розпад України, тобто конкретної країни, коли знищується або територіальна (кордон) структура, або культура, або народ (нація), або система освіти, або економіка і як наслідок відбувається знищення культурних цінностей відповідного рівня. Але водночас і рівня ціннісної структури особистості окремої людини. Це, втім, не відразу особистістю усвідомлюється, а лише відстрочено, коли людина розуміє, що територія, держструктура не повернеться, вона розпалась назавжди і настає крах системи особистісних ідеалів, тобто цінностей особистості. І це не природний крах, джерелом якого є сам індивід і який це усвідомлює. Ні, перед нами штучно організований крах ціннісної структури особистості окремо взятої людини, який є наслідком штучно організованого краху більш масштабного рівня — національного, військового чи економічного. Отже, це і є особливий різновид геноциду, який назовемо «особистісний культурно-ціннісний геноцид окремо взятої людини».

У чому відмінність виділеного нами різновиду геноциду у звичайно прийнятому розумінні? Як ми знаємо, у масштабі масовості, наприклад, знищення однієї нації відповідно до національної культури та її цінностей, особистісних культурних цінностей, що розглядаються як масовий ефект, як узагальнене поняття.

Історія показує, що ніяке матеріальне благополуччя не рятує від душевних страждань через втрату людиною її особистісних цінностей культурного походження. А що ми бачимо сьогодні?

Виявляється, процес не зупиняється ні в часі, ні в просторі. Він триває у часі у самому суб'єкті, в його особистості, а конкретніше, у ціннісній структурі окремої особистості.

Розглянемо 2 образи чи поняття. З одного боку образ та поняття структури, тобто конструкції, системи, їх композиції та конфігурації. Вони можуть бути як статичними, так і динамічними. З іншого боку, розглянемо другий образ або поняття середовище, рій і потік. Вони можуть бути тільки

динамічними і не системними. Це в науці.

Але справа в тому, що культура і особистість мають змішані режими, різноманітність. Вони перебувають у постійному русі при паралельності, наявності чи збереженні певного стрижня, тобто конструкції. Так ось особистісні цінності, культурні цінності - це стрижень як окремої людини, так і нації.

Він зберігається та передається особистістю через культуру, що включає в себе культуру сім'ї. Якщо ми розуміємо, що відбувається сьогодні на рівні країн, націй, культур, територій, то ми розуміємо так само, що в них з'являється адресація до цінностей, а цінності руйнуються повільніше за всіх і в останню чергу. Однак, якщо це відбувається, то людина як особистість обнуляється.

Але тоді питання: а що ми хочемо отримати або змінити, розмірковуючи про геноцид, наприклад, культурно-особистісний?

Дуже складна тема за змістом і дуже складне питання.

Воно, може розглядатися як наше бажання на рівні пам'яті тобто ми демонструємо, що ми це пам'ятаємо.

З іншого боку воно може виглядати і трактуватися як демонстрування нашої боротьби з цим соціальним явищем, коли водночас ми даємо йому негативну оцінку з побажанням так не робити, з осудженням і таке інше. І що? Воно зникає чи зменшується? Ні. Більше того, інша соціальна група може висловлювати протилежну оцінку.

А от з третього боку, і до цього наша найбільша зацікавленість як дослідника і методолога – взагалі чому це явище виникає? Чи воно притаманне людині попри все історично, чи це щось інше? Бо якщо воно пов'язане з культурою нації чи сім'ї, то ми маємо тоді розуміти, що це виховання відповідних цінностей в дитині. Тому що, як підкреслюють нейрофізіологи, всі цінності, тобто стрижень особистості формується в людині до семи – чотирнадцяти років і потім не змінюється. Але ми можемо це змінити, та це буде ціною дуже великих зусиль.

Завершуючи, ще раз підкреслимо акценти наших поглядів – ми хочемо наголосити на великому значенні такого явища як культурно-особистісні цінності, їх стрижень, що мають відношення до індивідуальності людини. Також ми акцентуємо увагу на дитинство як найбільш перспективний час в житті становлення особистості, коли заставляються стрижневі цінності, що має місце в сім'ї, в дошкільному чи шкільному вихованні.